

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadienis priedas

2001 m. birželio 16 d.

No. 117 (24)

Saturday supplement June 16, 2001

No. 117 (24)

1940-jų birželio penkioliktają

Juozas Kralikauskas

Buvo šeštadienis, tai mokinius paleido viena valanda anksčiau — po keturių pamokų. Ir sėdo klausyti radio...
... Tai ir smogė siaubinga žinia:

Maskva įteikė Lietuvai Ultimatumą!!!

Trenkė it perkūnas!...

... Širyti Urbšys perdavė Kremlui, kad Lietuvos vyriausybė priėmė sovietų ultimatumą... Komisarą Molotovo pavaduotojas Dekanozovas atskrenda į Kauną sudaryti naujos vyriausybės...

Jonas Dainys apstulbo. Jam užkando žadą...

Justė Kurklienė, įnešusi valgyti, rado mokytoją kniubę ant lovos. Ir sušuko nusigandusi:

— O kas gi čia? Sergi, mokytojai, nusilabai?

Tuo pat iš virtuvės prie slenkstio atsirado ir Rokas Kurklys.

Mokytojas atsėdėjo ir pasakė kraupią žinią. Abu Kurkliai nustėro.

Justė Kurklienės akys pasidarė skaudžios, ėmė trūkioti

dešinysis vokas, aprasojo poaikiai ir nosis, virptiojo padubę skruostai.

— Mūsų šalelę kaip vanagai karvelį, — neišsisturi ir pravirksta, nusišukdamas grįžti virtuvėn. Sliukina lyg ką tik iš ligos atsikėlus.

Rokas Kurklys kinkuoja galvą. Plaukai kuokštais prazilę, pritrenktas, sutrikęs. Saziningas valstietis, visą gyvenimą sunkiai dirbęs.

Ir pirmąkart Jonas Dainys pamatė okininę pravirkstant ne laidotuvsė. Riedėjo žilantio liaudies žmogaus ašaros per temelės spalvos veidą, per rudas sudiržusias raukšles...

Va, jam sunku. O ir Jonui, mokytojui. Abu skaudžiai, gaitiai apskartinti baidyklinės žinios. Rokas Kurklys klapsi vokais, o blakstienos blizga. Juodu riša ta pati Lietuva, jos liudna dalis...

Liaudies žmogus išsišnypstė nosį. Ir lyg būtų atgrubęs, sušalęs, suniekęs.

— Dieve, pasigailėk! — išveplena kraupulyje prakau-

lus Kurklys, priemenėn keldamas kojas, per savo namų slenkstį; sulinkęs, lyg nutvilkas dieglio krūtinėje...

Mokytojas Dainys virptelėjo: valstietis — su skausmo iškreiptu veidu — išsiukino kaip tikras ligonis.

— Gi kažin kod valdžia pasidavė? — atsirado duryse šikart pablyškusi Viktė.

Kažin kod valdžia pasidavė? Taigi iš tikrųjų kažin kod, galvojo Dainys, į šį klausimą ir aš nerandu atsakymo. Bet nieko neatitarsė.

— Gi ir kariuomenė, ir šauliai, o anei pykt. Kažin kod?

Ir buvo liaudies mokytoji gūdu, buvo Jonui kraupu šurpu...

Gal po valandos apžergė dviračių ir pasileido į Grauzus. Tik šikart ne patį tiesiuoju keliu: pasuko per Tolminus. Mynė pedalus, spaudė visu greičiu. Galbūt jaugi paskutinį sykį į Tolminus ir į Grauzus...

Miestelyje sąjūdis. Pro atdarus langus girdėti ir matyti — apgulę radio aparatus.

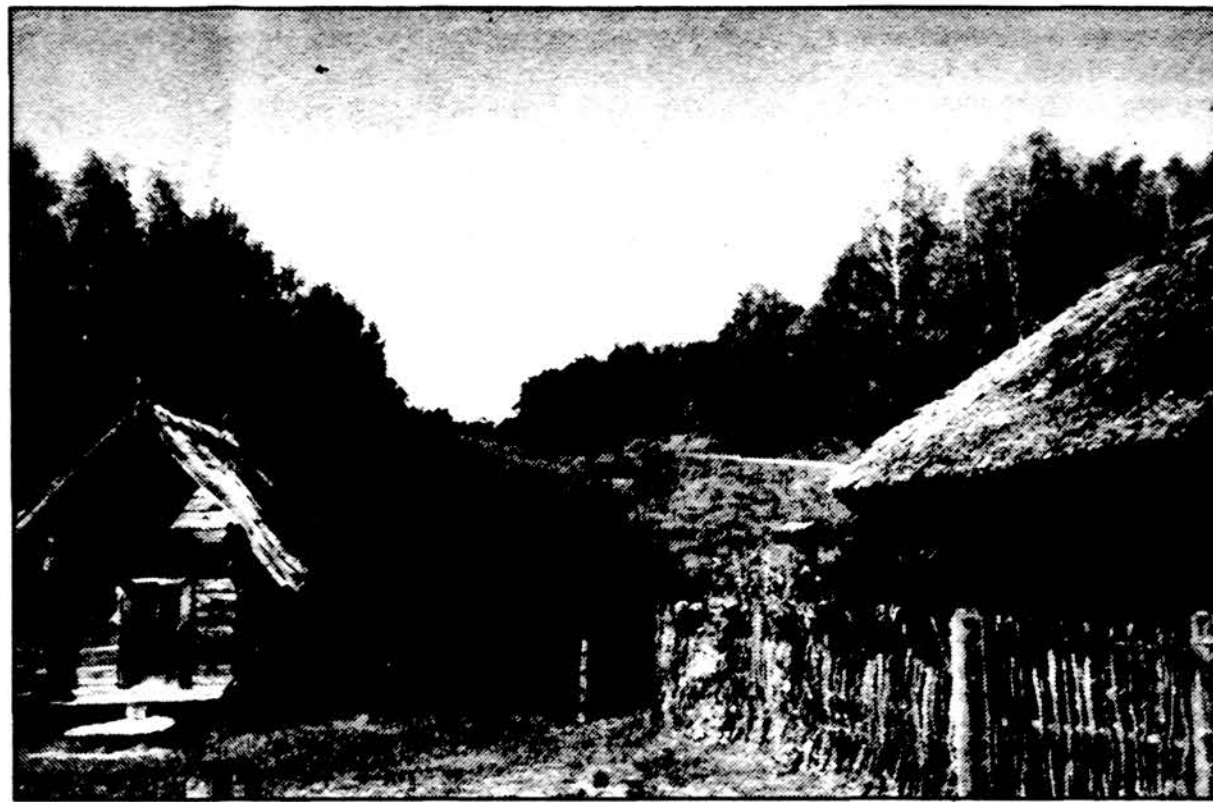
Nusprendė užsukti pas vikarą Praną Kertenį. Klebonijoj yra brangus radio aparatas, klebonas ir vikaras moka svetimų kalbų, kasdien klauso žinių. Kanauninko brolis — Kaune žymus tautininkų šūlas, dažnai kalbasi telefonu...

Kunigas Pranas Kertenis — visad buvęs linksmas ir optimistas — šandie be šypsenos, prisilegęs, lyg nebe tas. Dar slogesnė kanauninko nuotai. Pats birželio vidurys, o lyg būtų Vėlinės...

— Rusai okupuoją Lietuvą. Bolševikai sulaužė visas sutartis, — skausmas vikaro balse ir akyse.

Ir čia sužinojo visą kraupulį...

Maskvoje patiam vidurnaktyje Molotovas įteikė Urbšui ultimatumą, teduodamas Lie-

Kaimas, kurio nebėra...

Baniutės Kronienės nuotrauka

tuvos vyriausybei laiko iki dešimtos valandos širyti, taigi tik vos dešimt valandų. Ultimatumu trys reikalavimai. Pirmas — išleisti Lietuvos teritorijon neribotą kiekį Raudonosios armijos, kuri apsisot svarbiausiose centruose. Antras — tuojau sudaryti Lietuvos prososietinę vyriausybę. Ir trečia — skubiai atiduoti teismui vidaus reikalų ministerį generolą Skučą ir saugumo departamentą direktorių Povilaitį, kuriedu neva nusikalte provokaciniais veiksmais prieš Sovietų Sąjungos igulas Lietuvoje. Ultimatumas gautas Kaune šianakt 2 valandą. Prezidentas tuojau sušaukė nepaprastą vyriausybės posėdį...

Kunigas Kertenis visą nakt neprimigęs, budėjęs prie radio ir telefono. Abiejų kunigų veidai kaip popieriniai. Jiedu nukritusiom rankom, palūžę.

Tikrų žinių norėdami, klebonijon atsilankė girininkas Janavičius, viršaitis Medišauskas, vargonininkas. Irgi sukritę, persimainę, tiesiog nebe tie...

O žinios stulbino: gi skau-

džios, neįtikėtinios, girdimos lyg košmariniam sapne ar kliedėjime sunkiai sergant...

Kariuomenės vadas generolas Vincas Vitkauskas pasakė įsakymą Lietuvos kariuomenei: „Imtis visų galimų priemonių, kad Sovietų Sąjungos kariuomenė būtų apsaugota nuo bet kurių išsišokimų..."

Generolas Vitkauskas išvyko į Gudagojaus geležinkelio stotį pasitikti rusų okupacinę kariuomenę...

Prezidentas Smetona — ji pavaduotį pavesdė ministeriui pirmininkui Merkuiui — prie Kybartų perėjo į Vokietiją...

— O, Viešpatie, vel kurie mus kankino, į Sibirą trėmė! — suriko įžengdamas mokytoja Birutė Varkaliene. — Gi vel kalėjimuose pūdy, persekios net bažnyčiose.

Mokytojos Varkalienės akys, balse ir žodžiuose — supulys. Veidas kone popierinis.

— O kurgi mūsų štabai ir generolai?

— Vitkauskas skuba į Gudagojų svetelių pasitikti.

— Pasitikti okupantų? Kuduliuoja rusams įsisteikti! O mūsų kariuomenė ką?

— Jai Vitkauskas įsakė žiūrėti, kad nebūtų jokių išsišokimų.

— Išsišokimų prieš ką? — Prieš užpuolėjų armiją, — paaiškino kunigas Pranas. — Kad nė šuva nesulotų.

— Iš-ga-ma! — net kvapą užėmė mokytojai Birutė Varkalienei. — Gi reikės kada nors mokytojų... — ji ėmė dusti iš gelos ir pasipiktinimo. — reikės mokytojų kalbėti mokiniam apie šią dieną! Lietuvos kariuomenės vadas Kaunan parjojo maskolių armijos priešaky! — ji pratrūko verkty. — O-o, vertiau aš būčiau vakar numirus.

— Ponia mokytoja, prašau, atsiseskite, — pažilęs geraširdis klebonas palietė jos alkūnę. — Prašau atsistėti, ponia Varkaliene. Ir visi drauge.

— Ačiū, klebone, bet turiu skubėti, — atsakė mokytojas Dainys. — Sudie tuo tarpu, iki!

Klebonijos sodas kvepėjo atokaitoje. Dūžė bitės ir visokie būčiai...

Ir vedėsi dviračių per Tolminų miestelį centrine gatve. Matė, sutiko ir prasilenkė — žmonės susijaudinę, išsigandę, susirūpinę, pasipiktinę.

Ne tik šitam miestelyje, galvojo, ir visam valstijai, apskriatyje, visoje Lietuvoje...

Bet Girša prie savo krautuvės visiškai ramutėlis, kone mieguistas, lyg niekur nieko... Moišė va kaip visuomet liudnas, paniūręs... Aronas su Mendeliu kažką erzeliuoja, turbūt komentuoja „paskutiniąsias naujienas..."

Vedėsi dviračių akmenimis grįsta gatvė pro krautuvę iškasas, pro žydų banką ir Jazerskio traktierių, kur kelis kart buvo užėjęs suvalgyti silkutę su baravykais, keptos žuvies, išgerti alaus...

Vincas Vitkauskas sugrįš į Kauną. Mūsų sakalas pargrįs aukščiausiom viršūnėn... Ogi Kaune Vytauto Didžiojo Karo muziejus, sodelyje — Nežinomojo Kareivio kapas prie paminklo žuvusiems Nepriklausomybės kovose. Irgi Kauno kapinėse stovi paminklas žuvusiems kariams. Kaip galėjo šitai padaryti lietuvius generolas? Netgi pats kariuomenės vadas! Teisybė gi iškrektė Birutė Varkaliene: kaip mokytojas kada nors tai išaiškins mokytoje?...

... atgirsta Karo muziejaus vėliavos nuleidimo vakarinę apeigą... Kai seminarijoj mokėsi, kone kas vakarą nuleidavo į sodelį prie žuvusiųsiaminklo. Jis iš akmenų, surinktų tuose laukuose, kur vyko Nepriklausomybės kovos. Paminkle — neužmirštamas įrašas: „Per amžius budėję, laisvę laimėjom per aukas ir pasišventimą". Išpūdinti būdavo žuvusiųjų pagerbimo ir vėliavos nuleidimo apeigos: saulei leidziantis jas atlikdavo Nepriklausomybės kovų invalidai...

Iš muziejaus patalpų lėtai išeina karo invalidai... Gedulingą maršą grodami, eina prie Nežinomojo Kareivio kapo...

„Vėliavą ginklu gerbk!“ — ir susyk laisvės kovų invalidai groja Lietuvos Himną...

Nuleidžiamos vėliavos: valstybinė, tautinė ir Vycio kryžiaus.

„Už žuvusius dėl laisvės maldai! Kepures nusiimk! — laisvės kovų invalidai grodavo „Marija, Marija..."

Prie paminklo žuvusiems stovi septyni kryžiai...

Rusai okupuoją Lietuvą šandie, va dabar! Kaip tik šiuo metu atliuli atkirba... Atskrenda Dekanozovas iš

Maskvos!...

Mokytoją Dainį nupurtė. Susivokė — dar vis tebeina, nors jaugi išsivedęs Tolminų pakraštį, nebėr akmeninio grindinio...

Užsėdo ir mynė pedalus. Padangos šnabzdėjo. Bafnelio spyruoklinė lingė protarpiais cypelėdavo tarsi laukinė pelė...

O birželio saulė ridolė švietė visiems. Iš lėto bangavo rugiai. Žalmargės ir juodmargės ganėsi ramiai lyg niekur nieko. Regis viskas kaip būdavo birželio mėnesį: pernai, už pernai, metai po metų laisvoj ir jaunoj Lietuvoj...

Pasimatyti su Monika — dar sugrįžti į Šilonis — ir tada jau kuo greičiau į Ažuoliją. Ten, kur kadaise lazda apžergęs jodinėjo, kur piemenėliu būdamas karklo dūdelę birbino... Taip, kuo greičiau skubek Ažuolijon, tartum girdėtų savo tėvo balsą. Paslėpk šaulių būrio vėliavą, žinai gi, aš buvau jos krikšto tėvas. Ir paslėpkite būrio šautuvus; jų prireiks ir jums, kaip buvo prireikę mums!

Spaudė pro vienkienį? Kati-kė šuva. Turbūt jau paskutinį kartą pro šitą sodybą, kur ant stogo dviejų žirgelių galvos... Dvyniai ant kraigo — sauga nuo bado, ligų ir visų piktų... „Atsiminė, kai šandie iš mokyklos dviračių vedė, Margius ėmė raudoti. Ar jam buvo gailu, kad jis paliekamas? Nejaugi šuo atjaustų šią didžią nelaimę?..."

Net silpna darėsi, jau lyg pakirstom kojom. Bet ne dėl nuovargio dviračiu — dėl vėdėnės širdyje; dėl to kas niekad užuomarštin nerūškės... Vėlgi notė ink ir užmink tikėdamas, kad šis ultimatumas — tik šmeikliškas vaidalas... Susapnuok regėk plytint gilų skliautą, žvaigždėm išsiplaukėsiu... Ir jauną, dviračių, žalvarinių mėnulių... Ir kai išbūsi — tu gi pamatysi: vėl viskas kaip buvo, vėl liepos lėmės tikindamos, kad medus niekad neišsibaigs... Kad buvom ir liksim nepriklausomi... Kad niekad nebūsim klatingai pavergti...

Jau matyti baltalangę Grauzų mokyklą... Netrukus išvydo ir mokytoją Moniką Morkunaitę, stovinčią prie mokyklos durų. Turbūt šandie nekantriai jo laukė, pro langą iš tolo pažino ir išėjo pasitikti...

Kai privažiavęs nusėdė nuo dviračio, paregėjo didį skausmą Monikos veide. Ji tarsi mirksėjo ilgomis blakstienomis...

— Jonai, Joneli! — prika-

do lūpa...

Kai tik įėjo kambarį, pavirkdama prilinko, prisigūdo prie Jono krūtinės...

Po ultimatumo, 1980 Chicago, IL

PASKUTINĖ MARGIRIO KALBA

Artinas siaubas — žvėrys ir plienas,
Mes pražūsimė jų nasruose!
Pasiruškite kovai, Pilenai,
Arba mirėsite ugnies liepsnose.

Paramos mes nelaukim iš nieko,
O vergais — niekados, niekados!
Te ugnis kuo plačiau nusidriekia —
Mirtimi mes įveiksimė juos!

O kai mūsė jau bus pasibaigęs —
Su liepsna mes pakilsim aukštai!
Ir žygiuosim per amžiną laiką
Kaip nemarūs tėvų pelenai.

Balys Auginas

EPIFANIJA BROLIAMS

Begaline,
Neaprepiama tundra
Banguoja kolonų kolonos,
Grandinėm supintos —
Išsekę
Bevardžiai žingsniai
Sukrinta pusnį —
Ateina palaimintas miegas:
Baigta ir užgesus
Kelionės diena...

Pakeleivė pūga,
Pakasytų puoton atsukubėjus,
Vynioja žingsnius iškankintus
Ledinėm įkapių drobūlen —
Ir šviežios sniego drožlės
Užkloja
Vėpulinio minkštąjį karstą...

Ir buvusį
Pėsaką smurto
Galvagalį žvimi rymą
Kuproto kareliško berto
Griaučiai —
O siaurės tundros naktų
Gedulingas rašalas
Laka ant svetimo kapo
Juoda epitafija:
„Čia ilsisi Nežinomi Žingsniai —
Jie, Laisvės Kryžių sunkiai nekdami
Per neaprepiamą tundrą nelaisvę
Sukniubo...
Viešpatie, pabudink juos
Gyvent ateinančioj genčių dainoj! — —"

Namų pavaištė. Kaunas. 2000

Vėtrė Antanavičiūtė. „Atšalimas“, iš ciklo „Apokalipsė“.

Dail. Prano Domšaitis kūrinys.

Dail. Prano Domšaitis kūrinys.

Lietuvių fondo dovana Lietuvai

Tarp praities ir ateities — trumpas laiko blyksnis: kiek jis trunka, kiekvienas skaičiuoja savaip. Kiek prabėgo laiko nuo to momento, kai Lietuvių fondo kūrejamis kilo mintis, išsivysčiusi į fantastinį projektą: vienoje vietoje sukaupiti ir išsaugoti plačiai pasaulyje žinomo lietuvių dailininko Petro Domšaitis, pokary gyvenusio ir kūręs Pietų Afrikoje, iš karto Johannesburge, vėliau Cape Town, kultūros parodas ruošusio įvairiose pasaulio vietose, žinomiausiose meno galerijose, kūrinių palikimą, esantį Cape Town.

Nuo pat įsteigimo 1961 m., LF remiantis išeivijos lietuvių kultūrininkų, švietimo, mokslo, meno programas, 1980 m. kovo 23 d. įkuria fondo meno puoselėtojų komisiją, pavesdamas jai rūpintis dailininko Prano Domšaitis kūrybos išsaugimu. Taip buvo žengtas pirmas žingsnis, kad įveiktų kultūros išsaugojimo lietuvių tautai ir pasauliui veiksmai. Tik kūrėjai planus, užsipyrimus siekė užsibrėžti tikslus, gali pasakyti, koks buvo šis laikotarpis. Šiandien dail. Prano Domšaitis kūrybos palikimas — 527 paveikslai, pati vertingiausia LF, Inc. dovana Lietuvai, perduota Lietuvos Dailės muziejui, įsikurs Klaipėdoje; š.m. liepos 27-28 d. Jūros šventės metu atidarymoje „Prano Domšaitis“ vardo pastovioje galerijoje, kur tiek pirmąją įvadinę salę, tiek ir pastato fasado plokštumoje atminimo lentelėmis bus pažymėti ypatingi Lietuvių fondo nuopelnai žymiojo dailininko kolekcijos išsaugojimui, saugojimui ir perdavimui Lietuvai.

Kaip informuoja Lietuvos

Dailės muziejaus direktorius R. Budrys, Pr. Domšaitis galėjęs bus įkurtas jo vardo kultūros centras, kuriame ruošiamasi vykdyti ilgalaikę dailininko kūrybos, gyvenimo pažinimo tyrimo programą, bus rengiami tarptautiniai susitikimai, konferencijos. Dabar, dailininko kūrybai sukuriant jį jo mylimą tėvynę, bus rengiami tarptautiniai susitikimai, konferencijos. Dabar, dailininko kūrybai sukuriant jį jo mylimą tėvynę, bus rengiami tarptautiniai susitikimai, konferencijos.

Iš kur atsirado šis lietuvis, meno grynulis, stovintis gana atokiai nuo pagrindinių lietuvių tautos tapatybės srovių? Pranas Domšaitis gimė 1880 rugpjūčio 15 d. Kuršių kopų kaimelyje Vilukimie (Kropyne, dabar Karaliaučiaus srityje), ūkininko šeimoje. Studijavo Karaliaučiaus akademijoje pas žymų to meto dailininką-ekspresionistą prof. Louis Corinth ir, jo pakvietus, tęsė studijas Berlyne. Pirmoji sėkmė parodoje Berlyne įvedė į žinomųjų galerijų sales, pastoriai dalyvavo „Neue Sezession“ parodose. Gyvendamas Berlyne, ištraukęs į Vokietijos meno gyvenimą, niekada nenustojo domėtis Lietuva. „Tas kraštas jį traukė ir dauguma jo paveikslų buvo įkvėpti subtilaus Lietuvos grožio“, — jau 1908 metais rašė Vokietijos meno apžvalgininkai. Po pirmojo pa-

saulinio karo jis pakartotinai bandė sugrįžti į Lietuvą — lankėsi Vilniuje ir Kaune, bet, nesuradęs tinkamų patalpų gyvenimui ir kūrybai, nei darbo, išvykto Berlyne. Čia gyvenimas įėjo į normalias vėžes: paroda sekė paroda, jo vardas ir darbai vis labiau žinomi, turi savo gerbėjus, kolekcionierius ir globėjus, mecenatus, kaip Walter von Ratzenau, Cassierer meno knygu leidykla remia jį Berlyno Valstybinė galerija, Karaliaučiaus muziejus, Berlyno Meno akademija, privačios galerijos Statline, Hamburge ir kt., išigijo jo darbų. Garsėja kaip puikus portreto meistras, tulinasi Paryžiuje, Florencijoje, apkeliauja daugelį Europos kraštų.

1920-ais priima Lietuvos pilietinę, o nuo 1938 m. darbus pasirašo tik lietuviškai — Domšaitis. Ką tapė, visada ieškojo gamtos šaltinio tam, ką jis vadino „magiškuoju tikrovės atvertimu“ — paveldėjimu iš mano baltiškosios gimtinės rytuose“. Apie jo kūrybą surasime žinučių ir puikių straipsnių to meto spaudoje: „Kunst und Künstler (Karl Scheffler), „Weltkunst, „Frühjahrs-Ausstellung, Georg DV Callway knygoje „Nuo Brueghel iki Russo, Richard Bie knygoje „Deutsche Malerei der Gegenwart“ tarp dešimties geriausių ir žymiausių Vokietijos menininkų įvardija ir Domšaitį. Karjeros kulminacija 1933 metai. Paroda Berlyne: „Tiesumas, paprastumas ir jėga — trys gados, skambančios daugumoje Pr. Domšaitis paveikslų. Savo paveikslams jis mieliai siūžetams ima iš Rytprusių kaimiečių gyvenimo, nepaprastai žavi jo natūrmortų harmoninga kompozicija, žavi jo žmonos Adelheid Armhold portretas“.

Užėjus Hitlerio erai, jo vardas įtraukiamas į juodusius sąrašus, pasmerkamas šalia Van Gogh, Nolde, Schmidt, Rottluff, Kirchner, Otto Mueller, pagal Dekadentinio meno įstatymą, jų kūryba išvietinama iš Vokietijos muziejų ir galerijų. 1945 m. Austrijoje, Rothis kaimelyje netoli Bregenzo, įsikūręs trobos palėpėje dirbė, tapo ir jo darbai plačiai paplinta po visą apylinkę. Čia gyvendamas, susidraugauja su lietuviu dailininku T. Valium, P. Augium, jų draugystė tęsiasi visą gyvenimą. 1949-ais metais su žmona

išvyksta ir apsigyvena Pietų Afrikoje, iš pradžių Johannesburge, vėliau Cape Town. Naujas gamtovaizdis, nauja spalva, naujas klimatas, suteikė šiam paskutiniam pietų afrikietiškam jo kūrybos periodui atsinaujinimo bei sustvirtinimo jo pobūdį, darbų kompozicijai tampa vis paprastesne ir tuo patiu stipresne. Ilga dailininko kelionė nuo ankstyvųjų tūksto darbininkų a la Van Gogh iki kone visai suabstraktintų Pietų Afrikos gamtovaizdžių interpretacijų, paremtų spalva, šviesa ir supaprastinta forma, bet visada spindinti ta pačia judesio energija ir kompozicijos dinamika, kuri pažymi visą jo gyvenimo kūrybą. 1949-1965 daug keliavo po Afriką, parodos PAR, JAV, Kanadoje, San Paulo, Brazilijoje. 1964-ais metais Pietų Afrikos „Artist of Fame and Promise“ prizas.

Kaip matome, Pr. Domšaitis, palikęs arklą tėviškės podyme, pateikė tiesiog į meno perversmą ir, nenuostabu, jog kūrybinių naujienų sąjūdyje pradėjęs eiti teptuko baudžiavą, tapo visą gyvenimą veržliu modernistu. Prieš II-pas. karą, budamas Vokietijos meno akademijos nariu, laureatu, nepada paletės...“ Jau nuo 1954 m. apie šį dailininką atrandame ir lietuvių spaudoje. „Pranas Domšaitis kuria sutuokdamas savo brandžią patirtį su jaunatviška ugnimi. Štai jo triptikas, vaizduojantis jo niekad nesiliaujančio įkvėpimo temą: „Bėgdamas į Egiptą“ ir „Trijų karalių adoraciją“ abipus „Nukryžiuotojo“. Šiuos siūžetus jis traktuoją su tokiu įkarščiu, kad baltieji dažai drobie, rodos, taip ir plazda slaptinio baltumo jėga“.

Viena iš paskutiniųjų, visą kūrybą apimančių, parodų, buvo surengta 1978-ais metais Havajų u-teto Dailės galerijoje. Tom Klobe, muziejaus direktorius apie dailininko ekspresionistą, dirbusio „Die Brueche“ ir „Der Blaue Reiter“ tradicijose, visą jo kūrybos laikotarpį įvertino tiksliai ir prasmingai.

Pr. Domšaitis kūryba — jaudinantis ir asmeniškas vieno svarbiųjų moderniosios istorijos momentų atspindys, atskleidžiantis menininko vidinius kūrybos impulsus, įkūnyjantis ekspresionistinio meno esmę. Ankstyvojo laiko-

tarpio kūryba atspindi po I pasaulinio karo Europoje įsigalėjusias iliuzijų sudužimo nuotaikas. Nuolat pasikartojantis „Bėgimo į Egiptą“ motyvas, alegoriškai vaizduoja tūkstančių to karo išvengtųjų siaubą. Kiekvienoje jo drobieje jaučiamas ieškojimas, viltis, idėja, neabejotinai slėpėjusi pačioje dailininko širdies gilumoje. Dailininkas visą savo gyvenimą laikėsi ekspresionistų manifesto, ligi pat savo mirties 1965 m. Pietų Afrikoje. Ir kaip tik tenyktuose, Karoo aukštumų vaizduojančiuose, peizažuose įsiai pa-siekia didžiausio dvasinio intensyvumo. Peizažų vaizdinėje jėgoje tebeglūdi ankstesniųjų jo darbų subjektyvus jautrumas, jis visais laikais išliko tapytoju iš vidaus. Nuo pat pradžios turtingos jo paletės skambumas ir linijos kokybė bei jėga lėmė tai, kad iš jo rankos gimė milžiniško įtaigumo, gaivališko žmogiškojo jausmo kūriniai. Savo drašiu, sodrių spalvų braižu Domšaitis reiškė žmogaus egzistencijos pagrindus. Paskutiniųjų ir turbūt didžiausių jo darbų, kupini dvasingumo, prašoka laiką ir erdvę.

Dailininkas turėjo savo darbo metodą: nutapyto paveikslą niekada netaisydavo, jei jausdavo, kad paveikslui reikalingi pakeitimai, imdavo naują drobę ir tapydavo antrą, trečią variantą, kol pasiekdavo kompozicijos ir spalvų darną. Gal tai paaiškina, kodėl jo kūryboje matome pasikartojančius, skirtingus vienos temos variantus. Avangardine kūryba pasižymintis, visame meno pasaulyje aukštai iškilusio, dailininko Pr. Domšaitis kompozicijas tarsi apibendrina vienas paskutiniųjų jo paveikslų — „Aš visada kelyje“ — du keleiviai mėnulio apšviesti audringos gamtos fone, dramatiškai ekspresyviai išreiškia bendrus išeivio, tremtinio, išgyvenimus.

Po mirties dailininko dirbtuvėje liko apie 800 kūrinių: peizažų, natūrmortų, figūrinių kompozicijų, portretų, aktų. Tikrai daug paveikslų išsklaidyta įvairių kraštų muziejuose, kolekcijose, privačiuose rinkiniuose. Vienintelis meno leidinys apie Pr. Domšaitis kūrybą buvo parašytas ir išleistas Elso Verloren van Themaat (dabar jos pavardė — Elsa Klump), dar pakartotai LF rūpestiu, nebeįtariant nei meno žinovų, nei mylėtojų. Elsa Themaat, gimusi Pretoria, Pietų Afrikoje, studijavo meną ir išigijo bakalaurus Cape Town ir Pretoria universitetuose. Ji labai domisi Pr. Domšaitis kūryba, yra surinkusi daug naujos, nežinomos mums medžiagos apie dailininką ir tikisi parašyti ir išleisti naują leidinį.

Dail. Prano Domšaitis kūrinys.

Lietuviai, meno mylėtojai viliasi, kad Lietuvių fondas, kultūros ir meno puoselėtojas, supras šio projekto svarbą ir prisidės jį įgyvendinant. Naujasis leidinys, pasirodęs trimis kalbomis, su gausybe paveikslų iliustracijų; kaip planuoja autorė, garsintų lietuvių meną bei kultūrą visame pasaulyje.

Dr. Gediminas Balukas, vienas pagrindinių Lietuvių fondo kūrėjų, LF idėjos skatintojas, nuo 1980 m. Lietuvių fondo meno globos komisijos pirmininkas, Lietuvių fondo 38-ame metiniame narių suvažiavime, įvykusiame 2001-ųjų gegužės 19 d., padarė išsamų pranešimą: siunčia su paskutiniiais 126 Pr. Domšaitis kūrybos kolekcijos darbais ir dovanojimo aktais, kurio tekstas — „Lietuvių fondas, Inc.“, dovanoja Lietuvai Prano Domšaitis kūrinių kolekcijos palikimą — 527 paveikslus — Klaipėdoje atidarytą Prano Domšaitis vardo pastovią galeriją, pasirašytas LF tarybos visų narių, jau pasiekė Lietuvą. Iškilmingai atidarytą galeriją, tikimasi, kad dalyvaus Lietuvos prezidentas Valdas Adamkus, Kultūros ministras Gintautas Kėvišas, LF meno globos komisijos pirmininkas dr. Gediminas Balukas, Vokietijos Goethes instituto, Dresdeno miesto dailės muziejaus atstovai ir kt. garbingi svečiai.

Šiandien Pr. Domšaitis stovisi šalia K. Donelaičio, Vydo ir kitų didžiavusių Lietuvos atstovų, kurie kūrė mūsų raštiją, poeziją, meną, kultūrą, išliedami ir tėvynės Lietuvos gyvastį, — pabrėžė pranešėjas. — Žymiausias ir didžiausias Vatikano religinio meno muziejus kreipėsi į Lietuvos Dailės mu-

ziejų, prašydamas Pr. Domšaitis kūrinių pastoviai muziejaus ekspozicijai. Lietuvių kilmės dailininkui tai didelė garbė, didelė šlovė Lietuvai, kuri dalijasi savo sūnų dvasios turtais, sukurtais toli nuo jos.

Taip pat ir Dresdeno miesto meno muziejus planuoja savo salėse surengti Pr. Domšaitis kūrybos parodą, — informavo dr. G. Balukas, primindamas, kad — Vokietija yra stipriausia militarinė jėga Europoje ir jos politinis svoris didėja. O šie įvykiai, garsinantys Lietuvos meną Vokietijoje ir Vakarų Europoje — tai teigiamas Lietuvos politinis žingsnis į Europos Sąjungą ir NATO. Lietuvos valdžios atstovai, parodantys dėmesį Pr. Domšaitis kūrybai, didžiai vertina vokiečių susidomėjimą Lietuvos kultūriniais ir politiniais įvykiais“.

Rašydama šį straipsnį, naudojau gausią Lietuvių meno archyve dailininkės M. Stankūnienės ir H. Moliejienės sukaupia ir sutvarkyta medžiagą, straipsnių kopijas, parodų katalogais. Kiekvieną kartą, kai tenka pasitiksinti informaciją apie čia Amerikoje gyvenančius ar gyvenusius, kuriančius ar kūrčius dailininkus, visada žinau, kad reikia kreiptis į Lietuvių literatūros ir mokslo instituto archyvą, kur bosiu maloniai sutikta ir gausiu man reikalingas žinias. Be to, ir dr. G. Balukas, kuris rūpinosi ir rūpinasi Pr. Domšaitis paveikslų likimu, pateikė pirmųjų, unikalių, Vokietijoje išleistų leidinių kopijas, knygų apie Pr. Domšaitis kūrybą.

Laima Krivickienė

Smuikininko Dainiaus Puodžiuko rečitalis Bostone

Sekmadienį, birželio 3 d., 1:30 val. popiet, Lietuvių klubas, 3-me aukšte, įvyko giliai klausytojus paveikęs Dainiaus Puodžiuko koncertas. Tai buvė proga išgirsti, omai atsiradusio ir aukštai Bostono universiteto menų kolegijoje iškilusio, lietuvių smuikininko, bet jau virtuozo, nuostabų smuiko griežimą. Stebėjau, kaip ir kada tas jaunas žmogus susijęs pasiekė visiškai subrendusio smuikininko lygį. Jau nuo pirmų koncertų koncerto Nr. 4 garsų stebino jo pilnas išraiškos ir, kaip finka Mozart atliekant, neperžiangiant į romantizmo ribas, žibantis griežimas.

Lengva ir nepriekiaštinga technika Paganini „Kaprie“ Nr. 17. Nors S. Prokofjev Sonatos op. 80 griežė tik dvi da-

lis, šiame puikiam kūriny, Dainiaus Puodžiukas atskleidė interpretacinius sugebėjimus suvesti jausmo, muzikinės kalbos ir technikos aspektus į vieną visumą. Buvo akivaizdu, kaip tas jaunas menininkas, buvo visa siela ir kūnu įsijautęs į kiekvieną, jo atliekamą, dalyką. Gerai susipažinę su įvairių stilių savybėmis, pateikė aiškias ir struktūras. Ir eilinis, nepatyręs klausytojas galėjo suprasti kūrinių muzikinių turinį ir grožį. Tai ir sukėlė karštą aplankiusių koncerte reakciją.

Daug dar ką galima būtų pasakyti apie šio didžio smuikininko savybes, tačiau negalio praleisti nepastebėjusio smuikio ir stygų puikų koordinaciją (sąlygt). Kokie stiprūs ir visapusiški J. Brahms koncerto akordai. Lyg visas styginių kvartetas būtų griežęs.

Pianistę Ina Muravnik nevadinčiau tik akompanistore, nes Mozart, Brahms, o ypač Prokofjev, ji daug rodė solinio fortepijono skambinimo, savarankiškumo, kas dar praturtino dviejų atlikėjų ansamblį. Taigi ir savo rolę ji atliko pasigerėtina.

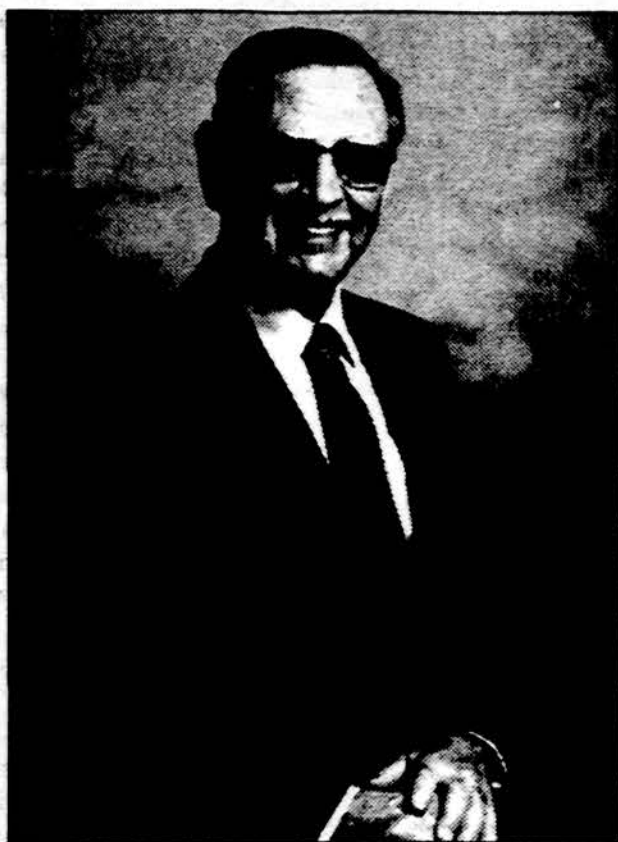
Suvedant į pabaigą šios trumpus įspūdžius, mano nuostirdžiausi D. Puodžiukui linkėjimai: sėkmės linkiu Amsterdamo išskirtinai pasitvymusių jaunųjų smuikininkų festivalyje gauti, kaip ir priderėtų, aukštą įvertinimą, kuris atvertų jam pasaulinės koncertų estrados galimybes.

Jeronimas Kačinas

Dr. Gediminas Balukas ir knygos apie dail. Praną Domšaitį autorė, afrikietė Verloren van Themaat.

Sveikiname!

Rošytojas Andrius Norimas (Mironas) š.m. gegužės 30 d. šventė savo 90 metų amžiaus sukaktį. Sveikindami su gimtadieniu, linkime, kad darbštusis rašytojas dar ilgai draugautų su kūrybos dvasia, kaip ir didžiąją savo amžiaus dalį draugavo. A. Norimas yra parašęs daug knygų — romanų, novelių, apysakų, išleidęs ir vertimų, laimėjęs premijų.

Geologijos institutas apibendrina pasiekimus

Lietuvos geologijos institutas mini įkūrimo 60-metį. Šia proga antradienį, birželio 12 dieną, institute suruoštas iškilmingas sukausties minėjimas ir mokslinė konferencija „Lietuvos geologijos institutas 1941-2001“.

Geologijos institutas buvo įkurtas 1941 m. birželio 11 dienos Lietuvos mokslų akademijos prezidento sprendimu, pavadintas Geologijos ir geografijos institutu. Pirmuoju direktoriumi buvo paskirtas akademikas profesorius Juozas Dalinkevičius. Nuo 1963 m. Geologijos institutas priklausė įvairioms ministerijoms ir žinyboms, tačiau pagrindinis tyrimų objektas — Lietuvos žemės gelmės — niekada nesikeitė.

Kaip sakė Geologijos instituto direktorius, habilituotas daktaras Valentinas Baltrušas, institute vykdomi darbai buvo ir yra svarbūs šalies ūkiui, ekologiniam ir nacionaliniam saugumui, mokslui ir studijoms, visuomenės švietimui ir kultūrai. Šiuo metu Geologijos institutas yra valstybinės mokslo programos „Lietuvos žemės gelmių raida ir jų išteklių kaita ir prognozė“ („Litosfera“) atsakingas vykdytojas, leidžia tarptautinį žurnalą *Baltica*, o su kitomis mokslo ir studijų institucijomis — mokslo žurnalus *Geologija* ir *Litosfera*.

Pastarojo dešimtmečio di-
desniais Geologijos instituto
kūrybiniais laimėjimais laiko-
mi Pabaltijo ir gretimų terito-
rijų paleogeografinių žemė-
lapių atlasas ir Baltijos jūros
dugno geologiniai žemėlapių,
kolektyvinė monografija *Lietu-
vos geologija*, kurios autoriai
buvo įvertinti Lietuvos mokslo
premijs, taip pat Panevėžio
geocheminis atlasas, kurio du
autoriai apdovanoti Valdo
Adamkaus premija. Kartu su
Lietuvos geologijos tarnyba
parengtas ir išleistas *Lietuvos
geocheminis atlasas*. Be to,
institute parengtos 27 moks-
linės monografijos lietuvių,
anglų ir rusų kalba, keli
šimtai instituto mokslininkų
straipsnių spausdinti užsie-
nio ir Lietuvos pripažintuose
mokslo žurnaluose.

Geologijos institutas di-
džiojoji savo Lietuvos geolo-
gijos muziejumi Vievėje, kuris
yra įregistruotas Kultūros
įstaigų registre. Šiame savo-
tiškame keturių hektarų ploto
gamtos istorijos muziejuje yra
sukauptas daugiau kaip tūk-
stantis giliausių Lietuvos
grežinių kerno fondas, lauko
riedulių ekspozicija, akademi-
ko J. Dalinkevičiaus memo-
rialinė ekspozicija.

(Elta)

Japonija apdovanojo M. Mažvydo biblioteką

Birželio 8 d. Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje Japonijos bendrovės „Sony“ inžinieriai baigė montuoti moderniausią vaizdo ir garso įrangą.

Maždaug pusantro milijono litų vertės įranga bibliotekai buvo perduota pagal Japonijos vyriausybės kultūros paramos programą. Prieš dvejus metus buvo pasirašytas techninės pagalbos dokumentas, pagal kurį bibliotekai skirta parama įsigyti techninės įrangos. Nuo šiol bibliotekos muzikos skyriaus lankytojai galės naudotis dvidešimčia radiofikuotų stalų, kuriuose įmontuota visų tipų garso dokumentų — kompaktinių plokštelių, mini diskų, garso juostų — įranga. Iki šiol lankytojai neturėjo galimybės naudotis moderniausia aparatare bei visais trimis aparatais iš karto.

Dar 10 naujų stalų bus aptarnaujama iš bendro pul-
to,

kuriame taip pat įmontuoti visų tipų garso aparatai. Klausytis to paties įrašo galės daugiau nei vienas žmogus. Visa aparatare yra pagaminta bendrovės „Sony“ ir atvežta iš Japonijos.

Bibliotekai taip pat padovano-
ti naujausi vaizdo grotuvai, skirti individualioms bei grupinėms peržiūroms, bei įrengta nauja garso ir vaizdo studija, kurioje garso dokumentus bus galima perrašyti į įvairias laikmenas. Iš Japonijos vyriausybės suteiktos paramos bibliotekoje pradės veikti ir moderniai įrengta konferen-
cijų salė.

Naujoji M. Mažvydo bibliote-
kos įranga buvo pristatyta birželio 8 d. Pristatyme dalyvavo Japonijos ambasados Lietuvoje laikinasis reikalų patikėtinis Toyoshi Matsuyama, kultūros ministras Gin-
tautas Kėvišas, bendrovės „Sony“ atstovai.

(BNS)

Edmundas Jasiūnas (iš kairės) ir Stanley Balzekas, Jr., su vienu muziejui dovanotųjų miniatiūrinių knygelių.

Dovana Balzeko Lietuvių kultūros muziejui

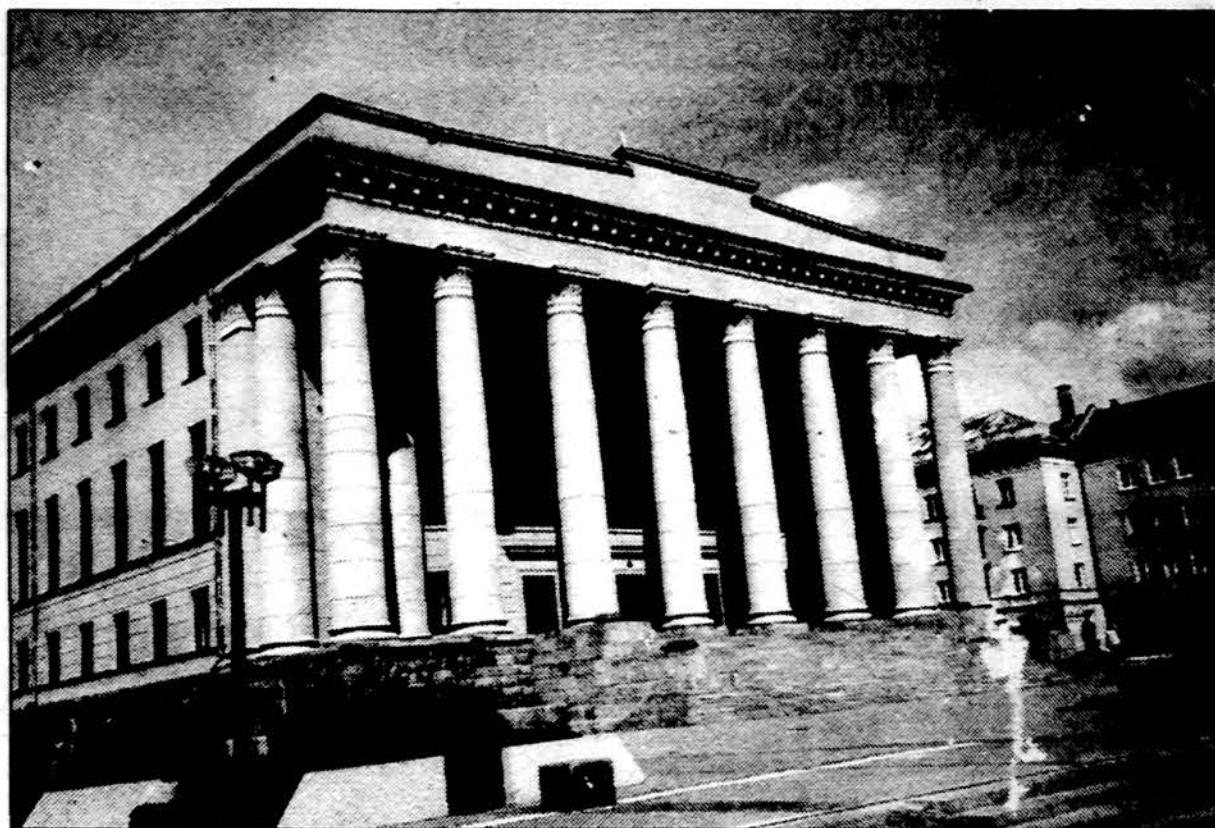
Neseniai Balzeko Lietuvių kultūros muziejui pradžiuo-
dovana. Čikagos lietuviams
gerai pažįstamas inžinierius,
lankūnas, žurnalistas Edmun-
das Jasiūnas įteikė muziejui
keletą vertingų muziejinių
ekspонатų.

Visų pirma — 16 minia-
tiūrinių knygų kolekciją. Šias
mažutes knygeles, kurių
didžiausia dovanotoje kolek-
cijoje yra 3,5 pločio ir 4 ir 3/4
colio ilgio, o mažiausia — vos
0,5 colio pločio ir ilgio, Lietu-
voje išleido Vilniaus Užtupo lei-

dykla „Vilius“. Dešimt šios ko-
lekcijos knygelių yra skirtos
žymiesiems Lietuvos laku-
nams ir aviacijai nusipelnii-
siams žmonėms — Dariui ir
Girėnui, Antanui Gustaičiui,
Feliui Vaitkui, Juozui Kai-
riui, kitiems, tarp kurių yra ir
šios kolekcijos dovanotojas Ed-
mundas Jasiūnas. Pati ma-
žiausioji knygelė, pavadinta
Lietuviškai knygai 450. Kitos
knygelės prginės: *Maironio
Pavasario balsams 100 metų*,
Lietuvos mokyklai 600 metų,
*Martyno Mažvydo Katekizmui
450 metų*.

Kita Edmundo Jasiūno pa-
dovanota kolekcija — daugiau
nei penkiasdešimt Ameri-
kos lietuvių organizacijų ista-
tai ir nario knygelės. Seniau-
sia jų — *Chicago Lietuvių
Draugijos Savitarpinės Pašėl-
pos Konstitucija, uždėta Kovo
20 d., 1909 m.* Taip pat kolek-
cijoje yra Lietuvos Vyčių, San-
doras, VLIKo, Lietuvių En-
drumenės, Lietuvių fondo,
Lietuvių socialistų sąjungos ir
kitų organizacijų įstatatai bei
konstitucijos.

Na, trečioji Edmundo Jasiū-
no dovana — tai aštuoni gin-
taro gabalėliai, kuriuos Lietu-
vos alpinistas Vladas Vitkauskas
nešėsi su savimi, kop-
damas į Everesto viršukalnę
(8,848 metrai arba 29,030
pėdų). Šie gintarėliai vėliau
buvo padovanoti Lietuvos ryto

Martyno Mažvydo biblioteka Vilniuje.

Vilniaus „Vartams“ 10 metų

Vilniaus dailės galeriją „Vartai“, kurią prieš 10 me-
tų įkūrė jos šandieninė sei-
mininkė Nida Rutkienė, per tą
laiką tapo pavyzdžiu, kaip pri-
vati iniciatyva gali pelnyti di-
delį populiarumą, kaip ima-
noma sutelkti rėmėjus, pri-
traukti lankytojus, o ir daili-
ninkus sudominti, kad jie čia
norėtų rengti parodas.

Dešimtmečio vakare Nida
Rutkienė ir jos bendradar-
biai kalbėjo apie tai, kad jiems
pavyko rasti savo vietą šian-
dieninėje meno erdvėje, ku-
rioje konkurencijos netrūks-
ta. Buvo pasveikinti jau sa-
vais tapę dailininkai, kurie
surengė sukausties skirtą pa-
rodą, visiems rėmėjams
įteiktas gražus šios parodos
katalogas. Prisiminta, kad per
10 metų surengta daugiau
kaip 450 parodų.

Kaip visada, iškilnių salė
buvo sausakimša dailininkų,
žurnalistų, rėmėjų ir šiaip
gerbėjų, kuriuos nuolat trau-
kia ypatinga galerijos atmo-
sfera, spinduliuojanti pagarba
ir nuoširdumu.

Pagal kasmetinę tradiciją

išrinktas metų dailininkas,
kuriam įteiktas prizas „Si-
dabrinė pėda“. Siemet jį pelnė
savas, „Vartuose“ dirbantis
dailininkas Saulius Vaitiekū-
nas, neseniai surengęs įspū-
dingą parodą — instaliaciją
„Žinia“. Tai buvo sukrečianti
didžiulių lauko akmenų griū-
tis, primenanti pasaulio ka-
taklizmų grėsmę, apokalipsės
artėjimą... Ankstiau dailini-
kas kviesdavo į visai kitokias
grakščias akmenų, metalo
puošmenų ir papuošalų pa-
rodas. „Sidabrinė pėda“ — pa-
ties S. Vaitiekūno kūrinys,
įteiktas jau septintą kartą.
Metų laureatai yra buvę Al-
girdas Petrulis, Juzefas Čečiū-
tė, Leonardas Gutas, Jūratė
Stauskaitė, Algis Skac-
kauskas ir Raimundas Slizys.

„Vartus“ pamėgo daugelio
užsienio valstybių ambasadų
darbuotojai, čia dažnai ren-
giantys tų kraštų dailės pa-
rodas, įvairius iškilmingus
renginius, minėjimus. O ir
patys „Vartai“ daug kartų
rėngė parodas kitose šalyse:
Latvijoje, Estijoje, Vokietijoje,
Austrijoje, Danijoje ir kitur.

Įsimintina galerijos paroda,
keliavusi po JAV, eksponuota
Vašingtone, taip pat Čikago-
je, S. Balzeko lietuvių muzie-
juje, kur svečiavosi ir Nida
Rutkienė, galvojanti apie toli-
mesnio bendradarbiavimo ga-
limybes.

Labai gausiai buvo lankoma
Anglijos princo Charles lito-
grafijų ekspozicija. Keli pa-
veiksmai nupirkti. Eksponuoti
ir užsienio lietuvių dailininkų
darbai iš įvairių kolekcijų
(net iš Lietuvos Respublikos
prezidento Valdo Adamkaus).

Dabar vyksta britų tarybai
tarpininkaujant, iš Anglijos
atvežtų arbatos servizų pa-
roda, numatyta Lenkijoje gyve-
nancio lietuvių dailininko
Stasio Eidrigevičiaus, švedų
autorių, rankomis rėstų kny-
gų ir kitos parodos.

Vienas brangintinų gale-
rijos bruožų — nepuldinėjimas į
kraštutinius, mokėjimas
derinti šandieninę moder-
niąją dailę su pripažintų au-
torių kūryba.

Jadvyga Godunavičienė

Vilniaus „Vartų“ galerijoje. Iš kairės: „Vartų“ galerijos metų dailininkas — juvelyras Saulius Vaitiekūnas, dešinėje — „Vartų“ galerijos direktorė Nida Rutkienė; viduryje galerijos kolektyvo nariai. Gedimino Žilinsko (Elta) nuotrauka.

Pasižymėjusi mokslininkė

2001 m., balandžio 28 d.,
docentė Milda Bakšytė — Ri-
chardson, atstovaudama Bosto-
no universitetui, skaitė pa-
skaitą — „The Numinosity of
Lithuanian Wayside Shrines“
— apie Lietuvos koplytstulpių
ir kryžių tradiciją po Antro pa-
saulinio karo Vernacular Ar-
chitecture Forum draugijos
konferencijoje. Konferencija
vyko istoriniam viešbutyje Ho-
tel Viking, Newport mieste,
Rhode Island, ir susilaukė 300
dalyvių. M. Richardson paskai-
ta rekomenduota Vernacular
Architecture Forum mokslini-
am žurnalui *Perspectives of
Vernacular Architecture*.

K. Vaitkutė

M.B.R.

Birželio 6 d. Lietuvos Operos ir baletu teatro Vilniuje surengtas Violetos Urmanavičiūtės-Urmanos ir Virgilijaus Noreikos koncertas. Solistams ir teatro simfoniniam orkestrui koncerto dirigavo Liutauras Balčiūnas (kairėje). Šis koncertas — ne tik unikalus Lietuvos muzikinio gyvenimo įvykis, bet reikšmingas ir abiem solistams. V. Urmana, dainuojanti garsiausiose Europos ir Amerikos teatruose, su Virgilijum Noreika scenoje ne karto nebuvo susitikusi.

V. Gulevičiaus (Elta) nuotr.

Leidiniai

Knyga visiems įdomi

Bibliofilai apie asmenines bibliotekas. Sudarytojas Domas Kaunas, išleido Vilniaus universiteto leidykla, 2001; 143 puslapiai, minkštais viršeliais, tiražas 300 numeruotų egzempliorių! SBN 9986-19-395-8.

Domas Kaunas, Martyno Mažvydo bibliofilų klubo narys ir Vilniaus universiteto Knygotyros katedros vedėjas, šios knygos įvadė rašo: „Asmeninė biblioteka — ilgą laiką, vienas iš svarbiausių Lietuvos dvasinio gyvenimo, kultūros ir mokslo gyvybingumo bei ugdymo šaltinių“.

Dėmesys knygai Lietuvoje buvo skiriamas ne tik mokslininkų, bet ir kaimiečių, kurie siekė per knygą ir mokslą pagerinti savo ir savo vaikų būklę. Todėl nenuostabu, kad visur Lietuvoje aktyviai veikia knygų klubai, dažnai vietinių bibliotekų globoje. Leidyba Lietuvoje nuo 1990 metų tiesiog nuostabiai pradėjo augti ir šiuo metu yra registruota per 600 leidybų — tai stebėtina didelis skaičius tautai, turintai 3,5 milijonų gyventojų. Per metus išleidžiama tarp 3-4 tūkstančių knygų pavadinimų, kurių tiražai būna tarp 200 ir 14,000 egzempliorių. Dažnai knygos po metų jau būna išparduotos. 1990 metais veikė 71 leidyba, 1995 metais leidybų skaičius pašoko iki 508, o 1997 metais net viršijo 600. 1997 metais buvo suregistruota 3,827 išleistų knygų pavadinimų, kurių tiražas viršijo 14,5 milijonus, maždaug po 4 egzempliorius kiekvienam Lietuvos gyventojui. Toks leidybos augimas nenuostabus tautoje, kuri, ištroškusi necenzūros žodžio, moka atitinkamai įvertinti tai, ką šiuo metu gali, būtent rašyti, spausdinti ir skaityti visai tai, kas nebuvo išsakyta tuomet, kada nebuvo galima.

Jau praėjo keli metai nuo 1997, kada Lietuvoje buvo paskelbti knygos metai, sutampantys su Martyno Mažvydo Katekizmo 450 metų sukaktimi. Knygos istorijos susidomėjimas palietė ne tik akademikus bet ir visą tautą. Vilniaus universiteto Knygotyros katedra ir vedėjas dr. Domas Kaunas, bei jo bendradarbiai ir bibliotekininkai visoje Lietuvoje labai sumaniai paruošė daug vertingos istorinės medžiagos. Knygotyros tyrimų studijas. Sudaryta 15 klausimų tyrimų anketa buvo išsiuntinėta trijų veiklių knygų klubų nariams. Knygos klubai, kurie dalyvavo šioje studijoje-apklausoje, yra Martyno Mažvydo bibliofilų klubas (Vilnius); Simono Daukanto bibliofilų klubas (Plungė) ir XXVII knygos mėgėjų draugija (Kaunas). Gražintos anketos, buvo suredaguotos ir išspausdintos leidinyje *Bibliofilai apie asmenines bibliotekas*.

Šios knygos turinį sudaro pateikti 40-ties knygos klubo narių pasisakymai apie savas bibliotekas, atsakant ir 15 užduotų klausimų. Kiekvienas pasisakiusių yra pristatytas: gimimo metai, vietovė, profesija, mokslinis išsilavinimas bei kiti pomėgiai. Daug įdomiau skaityti apie bibliotekas, šiek tiek susipažinus asmeniškai su savininku, nes gali įsivaizduoti, kas tą žmogų įta-

kojo rinkinius kaupti ir telkti savą biblioteką. Pavieniuose atsakymuose randame pasisakymų, apie knygų skaitymo pomėgus šeimoje, bibliotekos susiformavimą, savos bibliotekos apibūdinimą ir jos turinio atskleidimą. Ne visi vienodai atvėrė savo bibliotekos duris, atviriau pasisakė tie, kurie pasirodė tikri bibliofilai. Jie su dideliu entuziazmu pasakojo apie savo rūpesčius rinkinius išlaikyti ir juos kiek galint papildyti. Jie su atsidėjimu minėjo savo bibliotekos ypatingesnius leidinius, mėgstamus teminius rinkinius ir senasias knygas. Knygą skaitant, sunku įsivaizduoti, kad vieno bibliofilo bibliotekoje buvo surinkta 1,853 vienetai spausdinių apie Maironį. Per pasisakymus išryškėja šių 40-ties knygų nuomonės apie bibliotekos organizavimą, knygų ženklinimą, bibliotekos naudojimą ir knygų skolinimą. Šią knygą puošia bibliotekų savininkų ekslibrisai. Yra sudaryta bibliotekų savininkų suminių mėgstamų ar ypatingų knygų autorių asmenvardžių rodyklė. Tarp minimų autorių pavardžių vyrauja lietuviai autoriai, tačiau randame ir svetimtautių pavardžių.

Įdomi dalis, atskleidžianti šios knygos tikslą bei suteikianti įdomių žinių apie knygotyją ir asmeninius rinkinius Lietuvoje, yra įvadas, parašytas sudarytojo profesoriaus Domo Kauno. Jis trumpai pristato Lietuvos asmeninių bibliotekų istoriją, suminiami tyrinėtojai, kurie šioje srityje yra dirbę. Čia pristatomi tie knygų klubai, kurių nariai dalyvavo apklausoje ir kurių atsakymai apie savus rinkinius ir bibliotekas šioje knygoje paskelbti. Įdomu, kad dalyvavo knygai iš Kauno XXVII knygos mėgėjų klubo, kuris veikė tarp 1930-1940 metų ir vėl buvo atkurtas 1993 metais. Nenuostabu, kad dalyvavo Martyno Mažvydo bibliofilų klubo nariai iš Vilniaus, juk ten pačios didžiausios Lietuvos bibliotekos bei dabartinės leidybos centras. Tačiau įdomu, kad labai aktyviai reikišiasi nedidelio Plungės miesto Simono Daukanto bibliofilų klubas, tęsdamas savo krašto istorinę leidybos ir knygų tradiciją.

Domas Kaunas, tikisi, kad susidomėjimas knygais, bibliofilais ir jų bibliotekomis Lietuvoje augs ir atsiras tų, kurie užsiims tolimesnėmis studijomis šioje srityje. Šis yra pirmas tokio pobūdžio leidinys Lietuvoje, ir sudarytojas norėtų, kad tai būtų nepaskutinis. Kritiškiau pažvelgus į knygą, norėtųsi užtikti studijos duomenų susumavimo, kurio nėra. Tačiau, atsižvelgus į knygos apimtį, gal ir būtų be reikšmės kokios nors išvados, nes kiekviena asmeninė biblioteka skirtinga. Knyga visiems įdomi pasiskaityti.

Dalė Lukienė

Algio Trakio ir taksio Šleivio nutikimų iliustracija.

Gegužės 17 d. Vilniaus universiteto Rektoriatas auloje pristatytą knygą Antanas Kmieliauskas. Tapyba, grafika, skulptūra. Nuotraukoje: dail. A. Kmieliauską sveikina rašytoja Birutė Pukelevičiūtė. V. Gulevičiaus (Elta) nuotr.

A. Gustaičio knyga vaikams

Į Lietuvą sugrįžta ne tik žmonės, bet ir knygos. Gegužės 23 d. Šiaulių Povilo Višinskio viešosios bibliotekos muzikos svetainėje įvyko, Los Angeles gyvenančio lietuvių Algirdo Gustaitis knygos *Algio Trakio ir taksio Šleivio nutikimai* pristatymas.

Kiekvienas, bendraujantis su Algirdu Gustaitiu žino, kad šis nenuilstantis žmogus yra istorikas, žurnalistas, politikas, kartografas, kino kritikas. Bet nedaugelis yra susipažinęs su jo knygelėmis vaikams.

Čia pateiksiu atsiradimo istoriją.

Algirdas Gustaitis, atvykęs į Los Angeles, 1955 m. įstojo „Hollywood Foreign Press Association“, vieną žymiausių Hollywood organizacijų, teikiančių „Golden Globe“ („Auksinio gaublio“) apdovanojimus. Jaunas vaikinai iš Čikagos, Vytautas Stasiūnaitis, paskaitęs kino kritiko reportažus menų susumavimo, kurio nėra. Tačiau, atsižvelgus į knygos apimtį, gal ir būtų be reikšmės kokios nors išvados, nes kiekviena asmeninė biblioteka skirtinga. Knyga visiems įdomi pasiskaityti.

Dalė Lukienė

1959 spalį 5 min. filmukas vaikams turėjo didelį pasisekimą ir Los Angeles bei kitų miestų lietuvių visuomenėje. Tai buvo pirmasis lietuviškas paįsytas filmukas vaikams Lietuvos istorijoje! Be to, pasirodžiusi Algirdo knyga *Kova su gaidžiu* (dail. V. Stasiūnaitis. Hollywood, 1959) buvo išpirta akimirksniu. Apie naują knygą Algirdas negalvojo. Tačiau, tokio pasisekimo paskatintas, sėdo prie antros knygelės vaikams rašymo. V. Stasiūnaitis ėmėsi kurti antrą filmuką pagal scenarijų „Užpuola bitės“.

Vėliau Algirdui gimė idėja sukurti iliustruotą abėcėlę vaikams. Bet, anot knygos autoriaus, pasipriešino lietuvių Bendruomenė, sakydama, nesikišk, mes turime savo mokytojus, metodiką ir pan. Pagaliau pas V. Stasiūnaitį buvo sukišta grupelė mokytojų, mokyklų vedėjų apsvaistytų sumanymų. Visi jie palaikė idėją. Netrukus Los Angeles turėjo apsilankyti V. Stasiūnaitis, o su tėčiu aptarti abėcėlės parengimą. Belaukiant jų, Algirdas gauna kortelę, kad jiedu grįžta atgal — kelionėje mirė Vytauto tėvas. Taip žlugo abėcėlės idėja.

Po keleto dešimtmečių, 1989 m., Algirdas Gustaitis vyko į Lietuvą ruošiamą amerikiečių vaikų knygų parodą, kurioje pristatė ir 4 savo knygas (*Kova su gaidžiu*, Hollywood, 1959; *Užpuola bitės*, Chicago, 1981; *Tvankstės pilys*, Chicago, 1984). Jau tada visi klausinėjo, kur jų įsigyti. Teko ieškoti leidybos joms perspausdinti. Algirdas dar išleido 2 knygeles (*Sodininkai*, Chicago, 1988; *Plaukia upėmis*, Chicago, 1991) ir visos 6 knygelės 1992-1995 metais perspausdinamos Juozo Nek-

rošiaus leidykloje „ALKA“.

Tačiau autorius nenurimsta. Jis tęsia berniuko ir šuniuko nuotykių seriją, parašo dar 6 nutikimus ir nusprendžia visus 12 nuotykių sudėti į vieną bendrą knygą. Leidyklos „Lietus“ direktorius Liudas Pilius leido pasirinkti dailininką. Autorius išsirenka jauną dailininką Andrių Repšį, bene vieną geriausių Lietuvos dailininkų.

Šis, Šiauliuose gyvenantis, dailininkas puikiai atspindėjo veiksmą piešiniuose, suteikdamas ryškumo berniuko ir taksio nuotykiams. Dailininkas taip išmylejęs taksikus, pasiūlė bibliotekos vaikų skyriaus vedėjai Aldonai Šiaulienai išspausdinti „Taksiuko-skaitytojo bilietus“, suteikti juos vaikams ir su jais į knygų pristatymą atėjusiems taksikams. Į renginį atvyko du taksikai.

Taksiuko-skaitytojo bilietai ir rodyklės su taksiku atvaizdais taip pat turėjo pasisekimą. Vienas mažas berniukas, pasibaigus renginiui, net priėjo prie manęs ir maldaujančiomis akimis atsargiai paklausė, ar negalėtų pasiimti į namus vieną, ant grindų prikljuotą, Taksiuko atvaizdą? Buvo labai skaudu sužinoti, kad *Algio ir Taksiuko nutikimų* jam mama nenupirko...

Vaikai yra išsiilę paprastų, suprantamų jiems knygelių, kurių veiksmas vystosi lietuviams įprastoje aplinkoje — gamtoje, kaime. Noriu pasidžiaugti, kad Algirdo Gustaitis knyga vaikams *Algis Trakis ir Taksiukas Šleivys* yra jaunų skaitytojų šilta suktika.

Kęstutis Šalavėjus

Leidyklos adresas: „Lietus“, Dominikonų 4, LT-2001 Vilnius. Užsakymo nr. 257.

Mąslus jaunuolis moko gyvenimo

„Daktaro Juozo Kriauciūno nuveiktų darbų ir gausybės pareigų užtektų dešimčiai žmonių, — rašo šio autoriaus knygos *Skolą gražino* užbaigos žodyje Virginija Papolauskienė. — Atšventės 90 metų, kai kurių savo pareigų dar neatsisakė, kol jėgos leidžia, vis tebedirba. Gyvenimams jį apdovanojo neeiliniais gabumais: puikus gydytojas, žurnalistas, paskaitininkas, muziejinių, archyvo direktorius, kruopštus jo tvarkytojas, kultūros ir visuomenės veikėjas“.

Juozas Kriauciūnas, Katalikų mokyklų akademijos narys, BALFO veikėjas, Amerikos lietuvių katalikų archyvo ALKA direktorato ilgametis pirmininkas, gydytojų korporacijos „Fraternitas Lituanica“ narys ir žinomas žurnalistas, spausdinęs *Drauge*, *Darbininke*, *Tėviškės žiburio*, *Tėvynės sargą*, *Laiskai lietuviams* ir kt. spaudoje, išleido pirmąją literatūros knygą. Literatūrinis pasakojimas pradėjo užrašyti jaunystėje, gyvendamas Vokietijoje, pabėgėlių stovyklose. Visus kada nors parašytus korinėjus pagalauk sudėjo į vieną vietą ir 2001 m. Lietuvoje išleido knygą *Skolą gražino*. Ją atspausdino „Morkūno ir Ko“ spaustuvių Kaune. Matyt, nesitikėdamas knygai bestsellerio likimo, autorius išleido ją tik 300 egz. O visai be reikalo, nes knyga tikrai puiki, nepretenzinga, paprasta, ir tuo žavi. Gera, žodinga kalba, trumpas kondensuotas turinys.

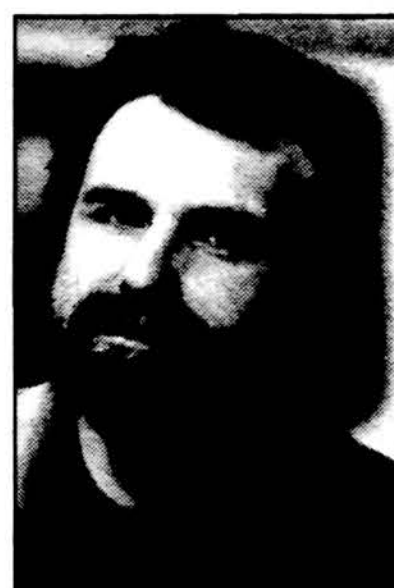
Užbaigos žodyje pasakytą,

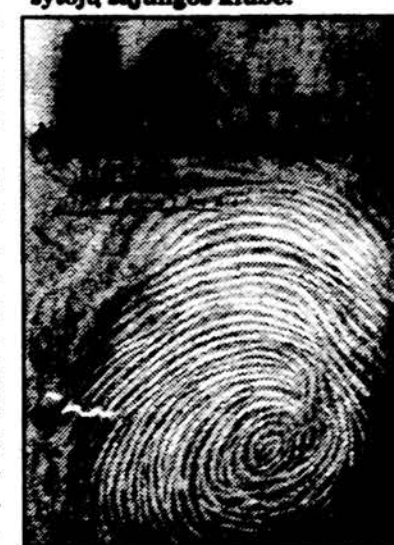
kad pasakojimuose fiksuojami tikri atsitikimai. Labai įdomu pasekti, kodėl autorius užrašė vieną ar kitą atsitikimą. Pretekstas užrašyti mintį ar nutikimą paprastai būna moralinis. Šiuo aspektu vertinanti knygą, kai kurios trumpos novelės tiesiog siūlytė siūlosi įtraukiamos į mokyklinius vadovėlius paaugusio amžiaus moksleiviams.

Pasakojimai paremti daugiausia prieškarinio Lietuvos kaimo vaizdais, kurie piešiami su meile, idealizuojant. Pasakojimų herojus — dažniausiai mąslus jaunuolis, kuris, stebėdamas aplinką, tarsi mokosi ir kartu kitus moko gyvenimo. Autoriaus taupi rašymo maniera siūlo savotišką išvadą: gal žmogus, leisdamas pirmą knygą, ir yra tikriausias rašytojas?

Knygą galima įsigyti Marijos Nekalio Prasidėjimo viešnuolyno knygynė, 600 Liberty Highway, Putnam, CT 06260. Audronė V. Škiudaitė

Poetas Aldas Marčėnas, kurio eilėraščių rinkinys *Dėvotė* pristatytas š.m. gegužės 8 d. Rašytojų sąjungos klube.

ISLEISTA KONSTITUCIJA

Lenkijoje trimis kalbomis — lietuvių, lenkų ir anglų — išleista buvusios Lietuvos ir Lenkijos bendros valstybės 1791 metų gegužės 3-osios Konstitucija. Tai padaryta 210-ųjų Konstitucijos išleidimo metinių proga.

Lenkijos Seimo leidyklos išleistoje Konstitucijoje trimis kalbomis spausdinamas įžanginis žinomo lenkų istoriko profesorius Juliusas Bardach straipsnis „1791 metų gegužės 3-osios Konstitucija ir abiejų tautų tarpusavio įtada“. Straipsnyje pabrėžiama, kad „abu šie dokumentai, kuriuos priėmė Ketverių metų Seimas, siekė tuometinės Dviejų tautų respublikos gerovės ir todėl reikia labai aukštai vertinti lietuvių ir lenkų parlamentarų politinį sumanumą ir apdairumą, kadangi jie sugebėjo kovą dėl savarankiškumo derinti su pastangomis reformuoti valstybės santvarką, išlaikyti Liublino unijos tradiciją ir išsaugoti Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę kaip subjektą“.

Naujai išleistos 1791 metų gegužės 3-osios Konstitucijos pirmieji egzemplioriai bus įteikti Lietuvos ir Lenkijos parlamentų asamblėjos VIII sesijos iškilmingame posėdyje „Lietuvos ir Lenkijos Konstitucijos — demokratinės santvarkos ir tarpusavio santykių vystymo pagrindas“, kuris šestadienį įvyks Varšuvos karalių pilyje. Posėdis skirtas 1791 metų gegužės 3-osios Konstitucijos 210-sioms metinėms paminėti. Renginyje pranešimus skaitys Lenkijos Seimo maršalka Maciejus Plątynskis ir Lietuvos Seimo vicepirm. Artūras Skardžius.

Prieš mėnesį Vilniuje buvo pristatyta pirmą kartą lietuvių kalba išleista 1791 m. gegužės 3-osios Konstitucija. 1791 metų gegužės 3-osios Konstitucija buvo pirmoji rašytinė Konstitucija Europoje ir antroji — po Amerikos, — pasaulyje. Konstitucija sudaryta iš įvado ir 11 straipsnių, jos sudėtine dalimi laikomas 1791 m. spalio 20 dieną priimtas Seimo įstatymas „Abiejų tautų tarpusavio įsipareigojimas“, kuris tapo pagrindine Konstitucijos pataisa. (www)